

EDUCACIÓ I CIUTADANIA INTERCULTURAL: EL PAPER DE LA SOCIETAT

El procés de mundialització, tal com evoluciona actualment, dóna lloc a una societat caracteritzada per una creixent diversitat cultural i al mateix temps per una considerable desresponsabilització dels ciutadans respecte dels afers col·lectius. Els dos aspectes d'aquesta tendència es manifesten d'una manera especialment clara a les Illes Balears, on la diversificació cultural avança ràpidament i l'economia turística propicia una societat d'oci que no facilita la responsabilitat cívica de tots els seus membres.

Partint de la realitat de les Illes Balears,¹ aquest text vol proposar una reflexió extensiva al conjunt dels territoris de llengua catalana i a gran part de les societats del nostre entorn: si volem construir una societat intercultural equitativa, cohesionada i responsable, ens cal difondre un nou concepte de ciutadania democràtica intercultural. En aquest objectiu, és cert que el sistema educatiu hi té un paper de primer ordre, però cal que s'hi impliqui tota la societat, si volem tenir èxit en l'empresa. L'ensenyament tot sol difícilment podria sortir-ne airós.

MUNDIALITZACIÓ I MULTICULTURALITAT

Hi ha diversos factors en el procés de mundialització que contribueixen a fer cada vegada més present la multiculturalitat en la nostra societat. En primer lloc, el creixement dels intercanvis comercials, culturals i mediàtics,

1. Al llarg dels darrers anys, arran de la meua col·laboració amb els programes de política lingüística del Govern del Pacte de Progrés (1999-2003), he entrevist la necessitat d'analitzar la viabilitat d'una política intercultural de gran abast, de la qual m'he ocupat més detingudament a l'obra *Una política intercultural per a les Balears?: Informe per al debat* (2002), Palma, Espai de Formació Cultural.

propiciats per les tecnologies de la informació i la comunicació, que donen lloc a l'anomenat *ciberespai*. En segon lloc, la mundialització de l'economia, que origina desplaçaments massius de població: migracions d'abast intercontinental, freqüents viatges de caràcter professional i d'estudis, viatges turístics a gran escala... La mateixa organització dels espais polítics i econòmics reflecteix aquestes interrelacions creixents, amb l'aparició de nous marcs supranacionals, com la Unió Europea, l'Acord Nord-americà de Lliure Comerç, l'Organització Mundial del Comerç, etc. Cal remarcar que aquest és un context en què les cultures més petites es veuen progressivament afeblides davant de l'hegemonia uniformadora de les grans potències culturals, malgrat les veus que defensen un ordre mundial equitatiu i respectuós amb la diversitat cultural, basat en un tractament específic dels intercanvis culturals en el nou mercat mundial.²

EL CAS DE LES BALEARS

A les Illes Balears, l'impacte de la multiculturalitat és espectacular. Com hem dit, es tracta d'una destinació turística de primer ordre, amb més de dot-

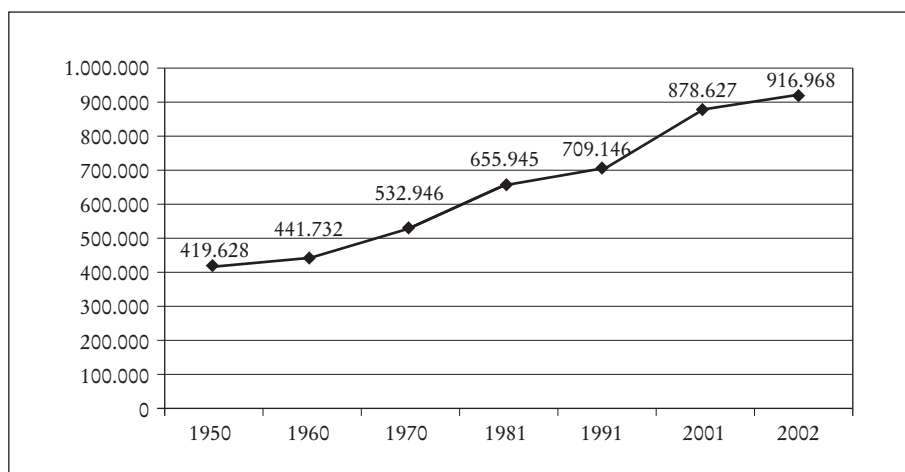

FIGURA 1. Evolució de la població de les Balears entre 1950 i 2002 (Institut Balear d'Estadística).

2. En seria un exemple la mateixa Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural, adoptada per la UNESCO el novembre del 2001. Podeu consultarla a http://www.unesco.org/culture/pluralism/diversity/html_eng/decl_en.shtml (gener de 2004).

ze milions d'estades a l'any, gairebé totes de persones de procedència cultural exògena. A més, el creixement demogràfic induït pel ràpid desplegament de l'economia turística ha comportat que la població s'hagi més que duplicat en mig segle: dels 420.000 habitants de 1950, s'ha passat a més de 900.000 el 2002 (vegeu la figura 1), i els darrers anys s'observa una important acceleració de l'arribada de població estrangera.

La població, per tant, es diversifica ràpidament i augmenten els contingents de població nascuda en altres comunitats de l'Estat espanyol o d'origen estranger —entre la qual es pot diferenciar entre la mà d'obra immigrada, normalment extracomunitària (hi predominen els magrebins i els sud-americans), i els professionals i els residents estrangers, primordialment procedents de la UE. La figura 2 ens mostra l'evolució d'aquestes tendències durant els darrers anys.

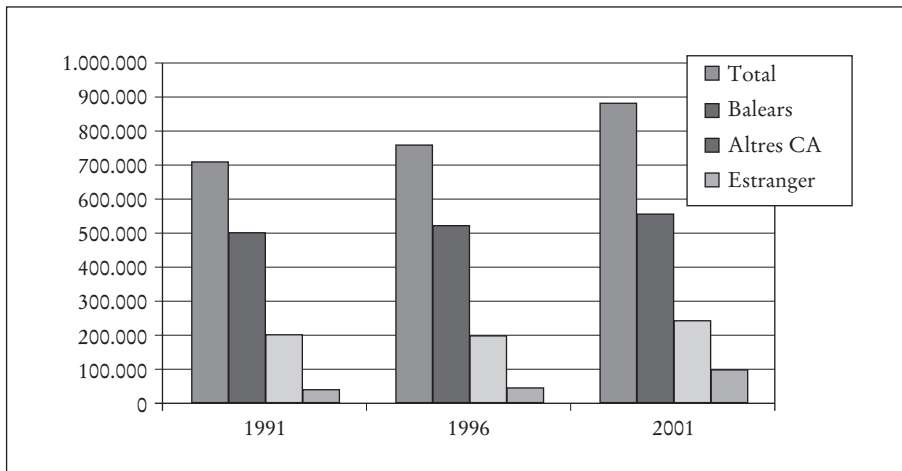

FIGURA 2. Evolució recent de la població de les Balears segons l'origen.

Pel que fa a l'origen continental dels nous ciutadans, la figura 3 mostra la importància creixent de la població procedent d'Àfrica i d'Amèrica del Sud.

Els efectes d'aquest gran canvi demogràfic sobre la distribució dels coneixements lingüístics s'ha fet evident en els resultats del darrer cens de població (figura 4): encara que el 63 % de la població sap parlar el català, un 37 % no el parla i un 10 % ni tan sols l'entén.

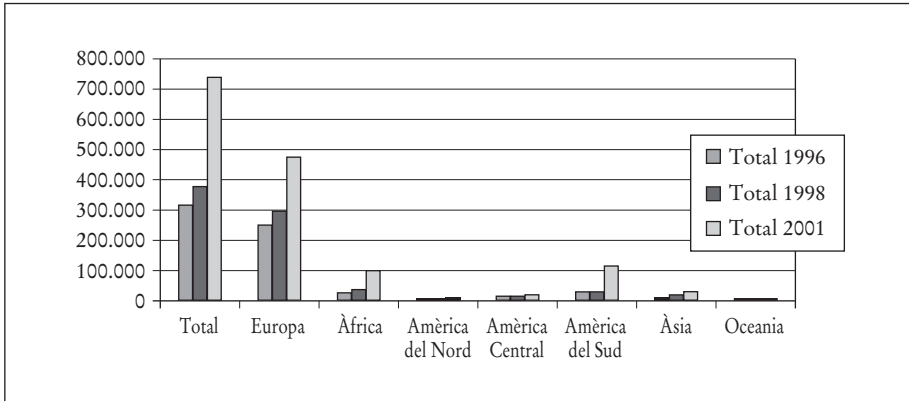

FIGURA 3. Origen continental de la població de les Balears (1996-2001).

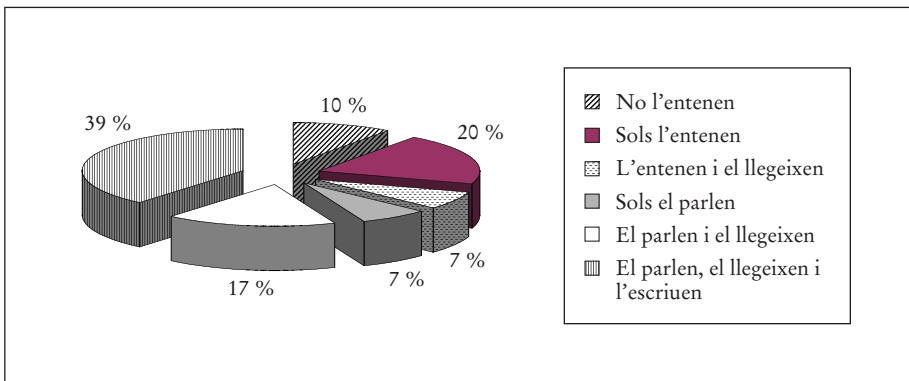

FIGURA 4. Coneixements de català a les Balears (cens de 2001).

ALTRES EFECTES SOCIOCULTURALS DEL MODEL ACTUAL DE MUNDIALITZACIÓ

D'altra banda, com dèiem al començament, l'actual model mercantilista de mundialització té efectes importants sobre les mentalitats i els comportaments predominants en la nostra societat. Intentarem resumir-ho en poques paraules, amb el risc que comporta tota simplificació. El temps lliure tendeix a ser ocupat per sistemes comercials d'entreteniment, molt més individualitzats i passius que altres formes tradicionals de lleure col·lectiu, de manera que

es debiliten els vincles socials.³ L'autoritat política i administrativa perd legitimitat davant del poder econòmic i militar: el recurs a la força és percebut com una manera eficaç de resoldre els conflictes, en detriment dels procediments democràtics de gestió de la discrepància. Els sistemes democràtics viuen una crisi de representació i de participació que es tradueix en la indiferència social davant dels afers públics d'interès general i en l'augment de la violència antisocial.

Es tracta de transformacions no exclusives de les Balears, que fan que la despreocupació esdevingui encara més preocupant. La inhibició política que es reflecteix en l'abstenció i la manca de participació contrasta amb l'exigència de més i millors serveis públics. La manca d'identificació amb les institucions arriba al rebuig indiscriminat («Tots els polítics són iguals!») i a l'aparició de grups o moviments antisistema. Les conductes antisocials i la destrucció de l'entorn natural i ciutadà són motius d'inquietud. Hi ha la possibilitat que arribin a sumar-se les tensions originades per les desigualtats socials amb les diferències culturals i que es produeixin enfrontaments en què les relacions interculturals quedin greument deteriorades. I val a dir que la sensibilitat que havia mostrat per aquestes qüestions el Govern del Pacte de Progrés ha desaparegut amb el canvi polític del 2003 i el retorn al poder del Partit Popular.

DOS MOTIUS DE REFLEXIÓ EN LA SOCIETAT CONTEMPORÀNIA

La dificultat d'organitzar la convivència intercultural i la despreocupació general envers les responsabilitats cíviques són dos motius de reflexió en bona part de les societats occidentals contemporànies, encara que ara ens fixem especialment en la situació de les Balears. Al mateix temps, són dues qüestions interrelacionades, i convé abordar-les conjuntament, i no per separat. La societat tendeix a creure que la resolució d'aquestes problemàtiques correspon sobretot al sistema educatiu, a l'escola. I és cert que l'ensenyament hi té un paper molt important, però no ho és menys el fet que l'escola no té la capacitat de resoldre aquestes dificultats per si sola, i que la societat no se'n pot desentendre.

L'educació per a la convivència intercultural entorn de la llengua i la cultura pròpies i l'educació per a una ciutadania democràtica, responsable amb l'entorn i solidària amb tot el món, són sens dubte dues dimensions educatives inseparables. Ben mirat, la primera no és més que una part específica de la segona. No podem oblidar que la societat i l'ensenyament comparteixen el

3. Jeremy Rifkin analitza entre altres aquesta transformació al llibre *La era del acceso* (2000), Barcelona, Paidós.

mateix objectiu: construir una societat democràtica i pluralista, oberta al progrés i al món sencer a partir de la pròpia identitat —una societat en què tothom arribi a conèixer bé les dues llengües oficials, i el català, com a llengua pròpia, esdevingui la llengua comuna d'ús públic. L'educació ciutadana implica un compromís general amb el marc jurídic democràtic de la nostra comunitat i amb els objectius col·lectius que s'ha donat.

La finalitat de l'educació ciutadana és formar ciutadans crítics, lliures i responsables, que coneguin com es gestiona l'interès general i puguin intervenir democràticament en la definició dels projectes col·lectius. Aquesta és una dimensió indispensable de l'educació. Com ha subratllat Dominique Schnapper,⁴ l'educació és l'eix del projecte democràtic i l'escola ha de donar a tots les capacitats necessàries per a participar realment en la vida pública. L'escola és sense cap mena de dubte la institució de la ciutadania per excel·lència i té la doble missió de transmetre els elements culturals compartits i de formar un espai de participació a imatge de la societat política.

L'educació ciutadana és indispensable per a contrarestar les consignes d'individualisme competitiu que transmet la lògica del mercat. No és cert, com afirma la ideologia liberalista, que la simple suma dels interessos individuals reflectida en el Govern de la majoria avanci cap al bé comú. No es pot fer un país que valgui la pena amb ciutadans irresponsables o desentesos de l'interès general, i per a exigir els drets individuals també cal assumir les pròpies responsabilitats. Com ha dit Will Kymlicka,⁵ la societat actual necessita reforçar quatre «virtuts cíviques» principals:

- una participació crítica en el procés polític, si es vol una democràcia sòlida;
- un sentit de justícia i de respecte pels drets dels altres que, més enllà de no ser injustos, ens impulsi a perseguir la injustícia;
- un sentit de solidaritat i lleialtat que ens porti a implicar-nos en els projectes col·lectius i a compartir per a construir una societat més justa;
- un sentit compartit de pertinença que es reflecteixi en la civilitat i la tolerància activa —un tracte deferent amb els altres, sense prejudicis: la cortesia que no combat la desigualtat és més aviat hipocresia.

És dubtós, però, que l'escola tingui capacitat de donar prou força a aquests valors, si no hi ha una implicació general de la societat en la seva consecució. Què fan les famílies, els grups d'amics, l'entorn del barri o del poble, i el teixit associatiu, per aquests objectius? Quins referents i quins valors es difonen i es promouen des de la publicitat i els mitjans de comunicació? Podem imaginar una escola responsable en el marc d'una societat irresponsable?

4. D. SCHNAPPER (2003), *Què és la ciutadania?*, Barcelona, La Campana.

5. W. KYMLICKA (2001), *Educación para la ciudadanía*, a F. COLOM GONZÁLEZ (ed.), *El espejo, el mosaico y el crisol: Modelos políticos para el multiculturalismo*, Mèxic, Anthropos.

És cert que l'escola —el sistema educatiu— té unes responsabilitats socials ineludibles, com a primera institució socialitzadora. Però seria inadmissible que la societat es desentengués de la seva responsabilitat educativa i pretengués transferir-la en exclusiva al sistema educatiu. Potser ha arribat l'hora que el sistema educatiu en bloc —primari, secundari i superior— reclami una implicació més clara i responsable per part de la societat en l'educació ciutadana intercultural.

Massa sovint la societat delega tota la responsabilitat en les institucions, tant en l'ensenyament públic com en l'acolliment de la immigració, que sembla tasca exclusiva dels sistemes assistencials. Seguint aquesta cadena, les famílies deleguen en l'escola, l'escola delega en els ensenyants i els ensenyants deleguen en els professors especialistes (de llengua, d'ètica...) com a únics responsables de l'educació ciutadana intercultural.

La dinàmica ha de ser exactament la inversa: cal que es produeixi una cadena de creixent responsabilització per part de tots els ensenyants, del conjunt del centre educatiu, de les famílies i les associacions de pares i mares, de la comunitat local de l'entorn escolar i del conjunt de la societat, si volem arribar a construir una autèntica ciutadania intercultural.

CAP A UN NOU MODEL DE PLURALISME I DE CIUTADANIA

En el pensament polític internacional s'ha iniciat des dels anys noranta un interessant debat sobre el nou model de pluralisme cultural necessari per al nou ordre mundial i per a cadascuna de les nostres societats, cada vegada més multiculturals.⁶ Els trets fonamentals d'aquest nou concepte de pluralisme i de ciutadania ja són clarament perceptibles i val la pena recordar-los, ni que sigui breument:

— *Interculturalitat*. La noció neutra de *diversitat cultural* o *multiculturalitat* no reflecteix satisfactòriament el compromís d'intensa relació recíproca que ha de presidir una societat multicultural cohesionada. La multiculturalitat —o el multiculturalisme— no es pot entendre com una simple juxtaposició de collectivitats culturalment diferenciades, però aïllades recíprocament les unes de les altres, si no és amb un enorme risc de fractura social i de propensió al conflicte. De manera inversa, el mite del «mestissatge» sovint oculta un aiguabarreig indiscriminat en què les cultures majoritàries poden acabar absorbint les petites cultures autòctones, i esdevenir així sinònim de dissolució i assimilació.

— *Sostenibilitat*. Igual que en l'ecologia de les espècies naturals, la continuïtat de cada cultura exigeix un entorn sostenible. El marc de convivència intercultural ha de garantir que les transformacions que es produiran en la

6. Me n'he ocupat amb més deteniment a l'obra citada a la nota 1.

cultura receptora no posaran en qüestió la seva pervivència. La cultura autòctona es veurà enriquida i transformada amb les altres aportacions, però ha de ser assumida com a matriu de la futura societat.

— *Una idea oberta de ciutadania.* Ens cal replantejar el concepte de pertinença a la nostra comunitat, per a fer-lo prou integrador perquè tots els nous ciutadans es puguin identificar amb un ‘nosaltres’ col·lectiu sense exclusions. Aquest vincle comú de ciutadania igualitària, de pertinença a un col·lectiu de ciutadans subjectes dels mateixos drets i responsabilitats, és el punt de partida d’una identificació gradual amb la societat receptora, que passi per l’assumpció instrumental d’uns referents lingüístics i culturals compartits i pugui culminar amb la lliure incorporació a una nova identitat cultural.

— *Acomodació raonable dels espais públics a la diversitat.* A més de respectar en l’àmbit privat i en la relació social que es faci una manifestació visible de les cultures dels nous ciutadans, cal seguir un procés raonable d’adaptació d’alguns dels espais públics a les pautes culturals dels grups més rellevants. En són exemples l’adopció d’opcions alimentàries en els menjadors escolars o la disponibilitat de mediadors interculturals en determinats serveis d’assistència sanitària. Evidentment, cap d’aquestes mesures no pot conculcar els drets humans universals —com la igualtat de gènere, per posar un cas.

— *Integració de dos processos recíprocs de reconeixement.* L’aspiració de reconeixement dels nous col·lectius immigrants i les nostres demandes de reconeixement igualitari del pluralisme lingüístic, cultural i nacional en el marc estatal o europeu no poden ser enteses com a processos diferents, i molt menys com a processos divergents. La societat receptora i els nous ciutadans poden treballar junts més eficaçment per un nou marc de pluralisme basat en el reconeixement recíproc.

LES CONDICIONS DE L’ENTESA INTERCULTURAL

La viabilitat d’una política intercultural a gran escala depèn principalment de les condicions polítiques i financeres en què s’ha de dur a terme. En un estat culturalment compost com el Regne d’Espanya, dotat de poders autonòmics subestats que poden exercir les polítiques d’immigració d’una manera més propera i ajustada a les necessitats dels ciutadans, és una tremenda contradicció que les polítiques d’immigració estiguin radicalment centralitzades en els organismes estatals i no admetin una distribució complementària de les competències, com succeeix per exemple entre els governs del Quebec i el Canadà. Cal insistir enèrgicament en la necessitat d’un règim de corresponsabilitat en aquestes matèries, a partir del qual les nostres institucions d’autogovern puguin definir polítiques pròpies.

Com ha fet veure també Will Kymlicka en un altre dels seus lúcids treballs,⁷ cal que les minories nacionals puguin disposar de facultats suficients per a garantir l'èxit dels processos d'integració a la cultura autòctona, ja que altrament l'amenaça de dissolució de la pròpia cultura pot donar lloc a tensions amb els col·lectius immigrants. Les minories nacionals necessiten, per a poder practicar una política oberta d'acolliment de la immigració, unes facultats d'integració similars a les cultures d'estat. D'aquí la importància de veure respectades les nostres competències en camps tan decisius per a la transmissió cultural com l'educació, les indústries culturals o els mitjans de comunicació.

Naturalment, les facultats polítiques han d'anar acompanyades dels corresponents mitjans financers, proporcionats a les necessitats de cada territori. És injust i absurd que amb una distribució desigual de les taxes d'immigració, els recursos disponibles territorialment per part dels poders autonòmics i locals no estiguin proporcionalment repartits. La tan famosa solidaritat interterritorial en la redistribució dels impostos no pot ser un camí d'una sola direcció: la taxa d'immigració de les Balears és aproximadament el triple de l'estatal, i això s'ha de traduir en una aportació proporcional de mitjans al nostre territori perquè s'hi puguin desenvolupar les accions adequades d'acolliment i d'integració.

Remarquem, a més, que aquesta demanda de competències polítiques i de recursos financers per a poder desplegar una política intercultural a gran escala resulta necessària tant des del punt de vista de la societat receptora com des de l'òptica dels col·lectius immigrants. Uns i altres serien els beneficiaris d'un marc polític i financer més descentralitzat i proporcionat. Uns i altres tenen interès en aquesta ampliació de l'autogovern. Aquest podria ser, doncs, el primer gran objectiu compartit pels nous ciutadans i la societat receptora.

Malauradament, la mentalitat política dominant a l'Estat dificulta enormement aquesta evolució. Un punt crític de l'educació ciutadana democràtica a l'Estat espanyol és que ningú (almenys que jo sàpiga) no treballa per construir un concepte integrador —no coactiu— de ciutadania i nacionalitat. Sembla impossible que es pugui arribar a entendre que una ciutadania espanyola compartida pot ser perfectament compatible amb diverses nacionalitats o identifications nacionals.

Afirmar que a Espanya no hi ha ni hi pot haver més que una nació, quan fa vint-i-cinc anys que a Catalunya i el País Basc les majories que hi governen, elegides democràticament, afirmen tenir una nacionalitat diferenciada, és obstinar-se a negar la realitat. I la conseqüència, com sabem prou bé, és una pèrdua brutal d'energies entre els que intenten imposar la nació única —i es creuen

7. W. KYMLICKA (2001), «Minority nationalism and immigrant integration», dins del seu llibre *Politics in the vernacular*, Oxford, Oxford University Press.

amb dret de decidir quina és la nacionalitat dels altres— i els que volen mantenir i veure respectada igualitàriament la seva identitat nacional específica.

Si hi pot haver ciutadans suïssos o canadencs d'identitat cultural francesa, si hi pot haver ciutadans europeus de nacionalitat espanyola (sense que per això siguin suspectes de deslleialtat), per què els ciutadans espanyols que volen mantenir una nacionalitat catalana o basca són denigrats i fins i tot criminalitzats? La força de la unitat en un estat plurinacional democràtic hauria de basar-se en el reconeixement de la diversitat, i no en la imposició de la unanimitat.

L'educació ciutadana en un estat plurinacional hauria de promoure la compatibilitat entre les identitats nacionals i culturals diverses i la ciutadania política comuna (basada en factors compartits d'història i civilització). Aquest seria, aplicat al nostre context, el sentit del *patriotisme constitucional* que propugnava Jürgen Habermas per a Europa. A Espanya, la idea s'ha tergiversat fins a tal punt que només són considerats patriotes els que interpreten la constitució exactament igual que el partit que governa. I l'oposició política no sembla que tingui en aquest punt unes idees gaire diferents.

CAP A UN GRAN ACORD INTERCULTURAL EXPLÍCIT I RECÍPROC

Malgrat tot, en la meua opinió, a les Balears —i potser en el conjunt dels territoris de llengua catalana— caldria promoure una convocatòria pública a gran escala per a iniciar un diàleg intercultural capaç de garantir la cohesió social.

La iniciativa correspon probablement als poders públics, que també en aquest punt tenen la responsabilitat de ser referents exemplars per al conjunt de la societat. Però la implicació ha d'anar molt més enllà dels àmbits institucionals.

En primer lloc, es tracta d'un procés en què el Govern i l'oposició no poden fer partidisme, sinó que han de fer-ne una *qüestió d'estat* regida amb el màxim consens. Així s'ha fet en tots els països —com el Canadà o Austràlia— en què hi ha una política multicultural mínimament satisfactòria. D'altra banda, s'hi han d'implicar concertadament totes les administracions —estatal, autonòmica i local— i totes les seves àrees sectorials (no sols, com és habitual, els departaments educatius i de benestar social).

Però la cohesió social i la consecució d'una societat intercultural ben articulada només s'aconseguiran amb la implicació de tota la societat. El sistema educatiu hi té un paper importantíssim, potser central, però els mitjans de comunicació, el món associatiu, les organitzacions empresarials i sindicals, etc., hi tenen cadascun una part important de responsabilitat.

Els termes d'aquest acord explícit de convivència intercultural podrien ser, en síntesi, els següents:

— La societat receptora adquireix el compromís de prosseguir amb l'adequació a la diversitat cultural:

- Garantir als nouvinguts una ciutadania política igualitària i socialment justa, que lluiti decididament contra les desigualtats i marginacions, i assegurari el dret a conèixer la llengua catalana.

- Promoure el reconeixement i el coneixement de la llengua oficial de l'Estat i dels idiomes rellevants per a les relacions internes i internacionals.

- Avançar en l'acomodació raonable dels serveis i espais públics a la diversitat cultural.

- Impulsar programes de relació intercultural que facilitin la cohesió i la identificació entre tots els ciutadans.

— Els nous ciutadans assumeixen un compromís explícit amb el marc democràtic, cultural i lingüístic de la societat receptora:

- Reconèixer els principis jurídics i les institucions democràtiques d'autogovern en què es plasma la personalitat política i cultural de la societat receptora.

- Assumir que han d'adquirir —de manera gradual i raonable, però inequívoca— uns coneixements instrumentals suficients de la realitat cultural del país i de la llengua catalana, sens perjudici del manteniment i el cultiu de les llengües i cultures d'origen.

- Implicar-se activament en el diàleg intercultural i en la construcció d'una societat pluralista, respectuosa amb la diversitat i compromesa amb el futur del català com a llengua comuna d'ús públic.

L'ENSENYAMENT: UN MARC EFICAÇ PER A CONSTRUIR LA CIUTADANIA INTERCULTURAL

Les polítiques interculturals que cal desplegar a partir d'un acord d'aquest tipus afecten, com apuntàvem, tots els àmbits sectorials d'actuació dels poders públics, i en tots cal promoure-hi la implicació activa de la societat receptora i dels nouvinguts. El món educatiu pot ser un bon exemple i un bon punt de partida d'aquest procés d'implicació de tota la societat en la construcció de la nova ciutadania intercultural.

La comunitat educativa —ho hem vist en les mateixes experiències que s'han presentat en aquestes jornades— pot esdevenir el primer exercici de convivència democràtica en la diversitat, més enllà d'un simple marc d'acolliment dels nouvinguts. En els centres educatius i el seu entorn s'hi pot tenir una experiència real i fonament significativa del doble procés d'adaptació entre la societat receptora, que acull la diversitat, i els nous ciutadans, que assumeixen el nou marc polític i cultural en què viuen. I aquests processos es manifesten en la comunitat educativa en diversos àmbits i dimensions: en els

criteris lingüístics i pedagògics, en l'organització del centre i en les relacions amb el seu entorn. L'educació intercultural implica tothom, i va molt més enllà de l'acolliment (lingüístic) dels nouvinguts, que podria ser entès com una responsabilitat unilateral dels que arriben.

Així, la igualtat d'oportunitats comporta no tan sols l'accés de tothom a l'educació, sinó també acollir cadascú amb la seva identitat, desenvolupar l'autoestima personal i promoure el respecte dels altres. La mateixa formació lingüística, més enllà del seu caràcter instrumental, com a base i fonament de tots els aprenentatges, ha de ser entesa com a factor de cohesió social. És important que la llengua s'aprengui amb un enfocament funcional, comunicatiu, que desvetlli l'interès per la llengua i en faciliti l'ús, perquè així es fa possible la relació i la identificació amb la societat receptora. Sembla especialment efectiu, en aquest sentit, per a facilitar la relació fluida entre tots els estudiants, que cada nouvingut tingui assignat un company entre els «veterans» del grup, que eviti que es trobi desconnectat de l'activitat docent o quedi aïllat en les hores de lleure.

I més enllà dels ensenyants de llengua, l'educació intercultural implica els professors de totes les matèries. Així, per exemple:

— La història ha de ser reelaborada per a donar compte d'un passat col·lectiu inclusiu, obert a un futur compartit per tots els ciutadans.

— L'estudi de la societat contemporània és una ocasió excel·lent per a donar a conèixer les causes i dimensions dels moviments demogràfics, que són a l'origen de la convivència intercultural.

— Els cursos d'art i música ens permeten aproximar-nos a totes les civilitzacions.

— Les matèries científiques, igual que les humanístiques, permeten subratllar l'aportació de totes les civilitzacions a la humanitat.

Tots els currículums mereixen una adaptació a la diversitat ètnica, cultural, lingüística i religiosa. I no seria mala idea, en la mesura que ho permeti l'organització dels ensenyaments, que s'oferissin cursos d'iniciació a la diversitat cultural, construïts participativament entre tots, per a descobrir i valorar totes les cultures presents en l'entorn.

La mateixa organització del centre ha de reflectir aquesta inclusivitat. L'educació intercultural implica gestionar la diversitat amb una acomodació raonable de tots els serveis i activitats: menjador, normes de vestir i de comportament, festes... El conjunt del personal haurà de desenvolupar la seva capacitat de negociació i resolució de conflictes —amb un clar discerniment d'allò que és irrenunciable (igualtat de gènere, dignitat i drets humans...). Els organismes escolars hauran d'exercitar nous sistemes de presa de decisions en un context de pluralisme cultural. I en la mateixa imatge externa i la vida del centre caldrà donar una presència visible (amb una representació ponderada) a la diversitat cultural. En totes aquestes actuacions, els centres educatius han

de trobar el suport efectiu i inequívoc de l'Administració educativa, que ha de facilitar els processos de formació i d'adaptació organitzativa i curricular, amb mitjans i recursos proporcionats a les necessitats. Un punt important d'aquesta gestió de la diversitat des dels organismes públics responsables consisteix a organitzar l'accés equitatiu als centres públics i concertats, evitant la segregació: a Vic mateix hi ha bons exemples d'aquesta distribució equilibrada de la població escolar. I les administracions poden actuar també per a construir un entorn social favorable a l'educació intercultural, promovent espais d'intercanvi i participació oberts als sectors migrants, facilitant l'articulació del món educatiu amb altres polítiques interculturals de la mateixa Administració, sensibilitzant la societat i articulant l'acció concertada de totes les administracions.

LA IMPLICACIÓ DE L'ENTORN EN L'EDUCACIÓ CIUTADANA INTERCULTURAL

Aquesta implicació de l'entorn és precisament el punt primordial que, per acabar, volíem destacar en el nostre text: el centre educatiu pot ser el ferment i el punt de partida de la imprescindible implicació de tota la societat en la construcció d'una relació intercultural satisfactòria.

Les mateixes activitats paraescolars constitueixen un àmbit excel·lent de convivència intercultural i aprenentatge lingüístic, per mitjà d'activitats intenses en comunicació i interrelació, com són els tallers de teatre, premsa, ràdio, vídeo o cançó; les exposicions, els jocs, les excursions... Es tracta, a més, d'ocasions clarament propícies per als intercanvis, agermanaments o projectes compartits amb altres centres (ara molt més fàcils gràcies a les noves tecnologies). I encara més: són àmbits en què és bastant viable promoure la implicació de tota la comunitat escolar, tant amb els familiars i amics dels estudiants de nova incorporació, com amb els de la societat receptora, que així s'han de veure naturalment situats en un context de coneixement i reconeixement recíproc.

La sensibilització i la implicació conjunta de les famílies autòctones i migrants pot ser un dels objectius de les associacions de mares i pares, que probablement necessitaran suport i orientació en aquesta tasca delicada. La participació en les activitats, les reunions i els òrgans del centre són una experiència exigent de coeducació, d'avaluació conjunta i en definitiva, de convivència intercultural. I les ocasions informals de relació amistosa i reconeixement recíproc —actes festius, gastronomia, jocs, esports...— han donat bons resultats en l'establiment de relacions entre uns i altres: el programa «Vivim plegats», per exemple, ha representat a les Balears un intercanvi de referències interculturals sobre totes les formes de vida dels països d'origen i de la societat receptora que ha creat autèntics ponts d'intercomprensió.

I encara més enllà de la comunitat escolar en el sentit més ampli, és tot l'entorn social del barri o de la població, que s'ha de sentir interpel·lat i compromès en aquestes activitats interculturals. El centre constitueix sovint un equipament cultural utilitzat per tota la comunitat local. La concertació amb les associacions i amb les entitats públiques permet organitzar-hi activitats culturals, esportives o de lleure en què participin àmplies capes de la societat. Si les autoritats locals són sensibles a aquestes necessitats, no els ha de ser gaire difícil orientar la seva funció d'animació cultural de manera que sigui entesa com un marc idoni per a la relació intercultural i la implicació ciutadana. I els mitjans de comunicació locals poden contribuir —tenen la responsabilitat de fer-ho— a la comprensió intercultural i la identificació dels nousvinguts amb la llengua i la cultura pròpies de la societat receptora.

El centre educatiu serà així el focus que reclami i activi la implicació general de la societat, sense la qual és difícil arribar a una cohesió intercultural satisfactòria. Com dèiem des del començament, l'escola tota sola no podria compensar la despreocupació dels altres agents socialitzadors (família, mitjans de comunicació, publicitat, organitzacions de treball i de lleure) i menys encara la difusió de models antieducatius. I de manera semblant, en el conjunt de la societat, cal anar molt més enllà de les actuacions d'acolliment de la immigració, delegades exclusivament en els serveis i professionals dedicats específicament a aquestes funcions: ells tots sols tampoc no podran garantir la cohesió social ni la construcció d'una societat equitativa centrada en la cultura i la llengua pròpies. La ciutadania intercultural reclama la participació activa de tota la societat. L'exemple dels centres educatius que ens acompanyen en aquestes jornades pot fer-nos conscients a tots d'aquesta necessitat.

ISIDOR MARÍ